

Міністерство освіти і науки України
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ФАКУЛЬТЕТ МОРСЬКОГО ПРАВА

кафедра Адміністративного та конституційного права

Код РНПД _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з НІП

Сергій СЛОБОДЯН

11 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО**

**PROGRAM OF DISCIPLINE
COMPARATIVE CONSTITUTIONAL LAW**

рівень вищої освіти _____ Бакалавр _____
(перший (бакалаврський) / другий (магістерський))

тип дисципліни _____ Обов'язкова _____
обов'язкова / вибіркова

мова викладання _____ Українська _____
українська / англійська

Робоча програма навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** є однією з складових комплексної підготовки фахівців галузі знань **25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»**, спеціальності **256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»**, освітньо-професійна програма **«ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА»**.

«05» 11 2024 року – 23с.

Розробник: **Борко Андрій Леонідович**, професор, доктор політичних наук, професор кафедри адміністративного та конституційного права А.Д.

Проект робочої навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** узгоджено з гарантом освітньої програми.

Гарант освітньої програми **«ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА»**:

доктор політичних наук, професор Н.П. **Наталія НІКОЛАЄНКО**

Проект робочої навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** розглянуто на засіданні кафедри адміністративного та конституційного права.

Протокол № 4 від «28» 11 2024 року

В.о. зав. кафедри адміністративного та конституційного права –

доктор юридичних наук, професор Н.Б. **Надія БОРТНИК**

Проект робочої навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** розглянуто Навчально-методичною комісією факультету морського права.

Протокол № 4 від «26» 11 2024 року

Голова –

доктор юридичних наук, професор Д.Б. **Дмитро БАРАНЕНКО**

Проект робочої навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** погоджено з навчальним відділом НУК імені адмірала Макарова

Голова відділу – А.Л. **Андрій ЛАБАРТКАВА**

Проект робочої навчальної дисципліни **«Порівняльне конституційне право»** розглянуто Навчально-методичною радою НУК імені адмірала Макарова.

Протокол № 9 від «27» 11 2024 року.

Голова НМР НУК С.С. **Сергій СЛОБОДЯН**

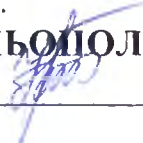
© НУК, 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є однією з складових комплексної підготовки фахівців галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)», освітньо-професійна програма «ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА».

«05» 11 2024 року – 23с.

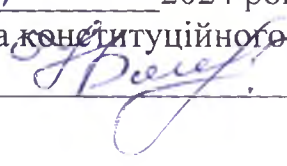
Розробник: **Борко Андрій Леонідович**, професор, доктор політичних наук, професор кафедри адміністративного та конституційного права

Проект робочої навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» узгоджено з гарантом освітньої програми.

Гарант освітньої програми «ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА»: доктор політичних наук, професор Наталія НІКОЛАЄНКО

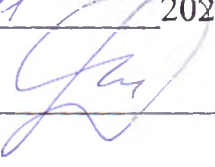
Проект робочої навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» розглянуто на засіданні кафедри адміністративного та конституційного права.

Протокол № 4 від «27» 11 2024 року

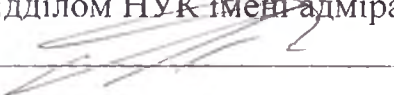
В.о. зав. кафедри адміністративного та конституційного права – доктор юридичних наук, професор Надія БОРТНИК

Проект робочої навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» розглянуто Навчально-методичною комісією факультету морського права.

Протокол № 4 від «26» 11 2024 року

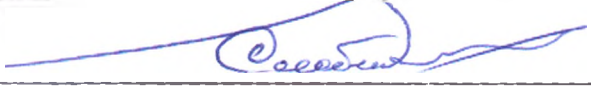
Голова – доктор юридичних наук, професор Дмитро БАРАНЕНКО

Проект робочої навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» погоджено з навчальним відділом НУК імені адмірала Макарова

Голова відділу – Андрій ЛАБАРТКАВА

Проект робочої навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» розглянуто Навчально-методичною радою НУК імені адмірала Макарова.

Протокол № 9 від «27» 11 2024 року.

Голова НМР НУК Сергій СЛОБОДЯН

© НУК, 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Опис навчальної дисципліни.....	6
2. Мета вивчення навчальної дисципліни.....	7
3. Передумови для вивчення дисципліни.....	7
4. Очікувані результати навчання.....	8
5. Програма навчальної дисципліни.....	8
6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування	14
7. Форми поточного та підсумкового контролю.....	16
8. Критерії оцінювання результатів навчання.....	19
9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.....	19
10. Рекомендовані джерела інформації.....	20

ВСТУП

Анотація

Навчальна дисципліна «Порівняльне конституційне право» є обов'язковою компонентою освітньої програми циклу загальної підготовки студентів бакалаврату.

Предметом навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є оволодіння необхідними знаннями з конституційного права для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та подальшого розвитку конституціоналізму, а також ознайомлення з правовими інститутами й принципами конституційного права зарубіжних країн у порівнянні з аналогічними в Україні.

Вивчення дисципліни «Порівняльне конституційне право», сприяє розвитку загальнопрофесійної культури будь-якого юриста і є досить важливим для практичної реалізації отриманих теоретичних знань. По-перше, для тих студентів, що готуються до дипломатичної та іншої роботи, пов'язаної із зарубіжними країнами, а по-друге, у зв'язку з потребою порівняльно-правового аналізу вітчизняних та зарубіжних інститутів конституційного права з метою врахування позитивного досвіду країн з розвиненою демократією та впровадження позитивних здобутків у вітчизняну практику державотворення на шляху до побудови України як демократичної, незалежної, соціальної, правової держави.

Одночасно навчальна дисципліна має і велике пізнавальне значення, оскільки отримані знання сприятимуть формуванню демократичних поглядів, сучасної правосвідомості громадян нашої держави. Адже багато конституційно-правових інститутів, які запроваджено сьогодні в Україні, спочатку виникли у конституційному праві зарубіжних країн (конституції, парламентаризм, розподіл влади) і розуміння їх генезису, сучасних перспектив розвитку – крок до вирішення актуальних питань державотворення в Україні.

Сучасний стан державотворення в Україні, яка обрала вектор зовнішньополітичного розвитку, спрямований на євроінтеграцію, вимагає з одного боку загальних, інформаційно-світоглядних компетентностей, з іншого боку, спеціальних фахових компетентностей, що орієнтовані чи базуються на

порівняльно-правовому матеріалі і передбачають знання та аналіз конституційно-правового законодавства в тому числі й зарубіжних країн.

Саме тому вивчення Порівняльного конституційного права повинно забезпечувати студентам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці державотворення нашої країни.

Ключові слова: Держава, конституційний лад, конституційно-правовий статус людини і громадянина, теорія конституції, сучасні конституційні моделі, народовладдя, парламентаризм, конституційні принципи, глави держави, уряд, місцеве самоврядування.

Abstract

The educational discipline «Comparative constitutional law» is a mandatory component of the educational program of the cycle of general training of undergraduate students.

The subject of the study discipline «Comparative Constitutional Law» is to master the necessary knowledge of constitutional law for a better understanding of the processes of emergence, transformation and further development of constitutionalism, as well as familiarization with the legal institutions and principles of constitutional law of foreign countries in comparison with similar ones in Ukraine.

The study of the discipline «Comparative constitutional law» contributes to the development of the general professional culture of any lawyer and is quite important for the practical implementation of the acquired theoretical knowledge. Firstly, for those students who are preparing for diplomatic and other work related to foreign countries, and secondly, in connection with the need for a comparative legal analysis of domestic and foreign institutions of constitutional law in order to take into account the positive experience of countries with a developed democracy and the implementation of positive achievements in the national practice of state-building on the way to building Ukraine as a democratic, independent, social, legal state.

At the same time, the educational discipline has a great cognitive value, since the acquired knowledge will contribute to the formation of democratic views, modern legal

awareness of the citizens of our country. After all, many constitutional and legal institutions, which have been introduced in Ukraine today, originally arose in the constitutional law of foreign countries (constitutions, parliamentarism, distribution of power), and understanding their genesis, modern prospects for development is a step towards solving the urgent issues of state formation in Ukraine.

The current state of state-building in Ukraine, which has chosen a vector of foreign policy development aimed at European integration, requires, on the one hand, general, informational and worldview competences, and on the other hand, special professional competences that are oriented or based on comparative legal material and involve knowledge and analysis of constitutional -legal legislation, including that of foreign countries.

That is why the study of Comparative Constitutional Law should provide students with the appropriate level of professional knowledge that can be implemented in the practice of state-building in our country.

Key words: The state, the constitutional system, the constitutional and legal status of a person and a citizen, the theory of the constitution, modern constitutional models, people's power, parliamentarism, constitutional principles, heads of state, government, local self-government.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання / заочна форма навчання	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» (шифр і назва)	1. Обов'язкові компоненти освітньої програми Цикл загальної підготовки	
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Електронний адрес РПНД на сайті Університету –	Спеціальність 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» (код та найменування) Освітня програма «ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА» (найменування)	Семестр	
Індивідуальне науково- дослідне завдання _____ (назва)		5-й	5-й
Загальна кількість годин – 90		Лекцій (денна)	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2; самостійної роботи студента – 4		15 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
	Освітній рівень: Перший (бакалаврський)	15 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: –	
		Вид контролю: Залік	
		Форма контролю: Поточний – комбінований Підсумковий – усний	

2. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» є формування у студентів аналітичних знань та практичних умінь щодо узагальнення державно-правової теорії та практики конституційного будівництва як в Україні так і в державах світу з використанням відповідної методології порівняльного правознавства та формування у студентів відповідно до освітньо-професійної програми таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК-01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК-1. Здатність використовувати правові та безпекові знання під час виконання службових обов'язків.

ФК-9. Здатність використовувати знання з зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, політики міжнародної безпеки та міжнародного права.

ФК-19. Здатність професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультаційні функції на національному та міжнародному ринку праці.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовою до вивчення навчальної дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» є оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення наступних дисциплін: «Українська мова», «Історія України», «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Державне будівництво та місцеве самоврядування».

Дисципліна передбачає наявність базових знань студентів із таких дисциплін, як теорія держави і права, правознавство.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» передбачає формування та розвиток у студентів таких результатів навчання:

ПР-1. Розуміти та вміти реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ПР-10. Вміти використовувати правові та безпекові режими під час виконання службових обов'язків;

ПР-18. Вміти використовувати отримані знання із зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, політики міжнародної безпеки та міжнародного права.

Постреквізити - здобувачі зможуть:

- будувати професійну діяльність, виходячи з конституційних принципів (державного суверенітету, верховенства права, законності, пріоритету прав людини тощо);

- застосовувати, за необхідності, приписи чинної Конституції України безпосередньо, без посилань на норми, що їх деталізують;

- здійснювати конституційно-правову кваліфікацію подій і явищ, що відбуваються у різних сферах суспільного життя;

- давати конституційно-правову оцінку рішень і дій органів публічної влади та їх посадових осіб;

- аналізувати чинне конституційне законодавство України та існуючу практику з точки зору конституційно-правової теорії;

- аргументовано відстоювати власну точку зору з позицій науки конституційного права та чинного конституційного законодавства.

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1: Порівняльно-правові характеристики засад конституційного ладу

Тема 1. Поняття, предмет та зміст порівняльного конституційного права

1. Порівняльне конституційне право в системі публічного права. Взаємодія порівняльного конституційного права з іншими правовими науками. Порівняльне конституційне право як галузь права, як наука і навчальна дисципліна.
2. Предмет регулювання та методи вивчення порівняльного конституційного права Конституційно-правові методи. Функції порівняльного конституційного права Сучасні правові системи та їх особливості.
3. Поняття суб'єкта державно-правових відносин та їх види. Конституційно-правові відносини, їх зміст та види. Джерела порівняльного конституційного права Система порівняльного конституційного права та структура відповідного навчального курсу. Норми та інститути порівняльного конституційного права їх види.

Література [1, 2, 9, 12, 22, 24, 37].

Тема 2. Теорія Конституції Та сучасні Конституційні моделі

1. Поняття та юридична природа конституцій порівняльного конституційного права. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав, їх особливості та відмінності. Сутність, зміст Конституції.
2. Конституційні норми, їх види. Конституційні принципи. Властивості Конституції. Конституція - політичний документ. Конституція - ідеологічний документ. Структура Конституції. Види Конституцій. Порядок прийняття і внесення змін до Конституції. Способи прийняття Конституції. Процедура прийняття Конституції. Термін дії Конституції.

Література [1, 9, 12, 16, 22-24, 28, 33, 37].

Тема 3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина

1. Поняття правового статусу людини і громадянина. Основні підходи до проблеми правового статусу особи. Моделі правового статусу особи. Елементи

правового статусу людини і громадянина. Зародження ідеї прав людини. Закріплення правового статусу особи.

2. Поняття «права людини» і «права громадянина» та їх співвідношення. Конституційно-правовий інститут громадянства. Поняття громадянства і підданства. Юридичні норми, що регулюють інститут громадянства. Підстави набуття громадянства. Підстави припинення громадянства. Правове положення іноземних громадян та осіб без громадянства. Класифікація прав і свобод людини і громадянина. Юридичні гарантії прав і свобод людини. Міжнародно-правові акти щодо захисту основних прав і свобод людини. Обов'язки громадянина. Поняття, суть і види правових гарантій конституційних прав і свобод особи в зарубіжних країнах. Роль омбудсманів у захисті прав людини.

Література [1, 9, 12, 17, 18, 22, 25, 29, 31].

Тема 4. Конституційне визначення форми держави

1. Поняття форми держави. Полікратична форма держави. Монократична форма держави. Сегментарна форма держави. Форми правління в зарубіжних країнах. Види форм правління.

2. Поняття та основні ознаки монархії. Абсолютна та обмежена монархія. Виборна монархія. Теократична монархія.

3. Поняття та основні ознаки республіки. Види республіканських форм правління у зарубіжних країнах. Президентська республіка. Парламентська республіка. Змішана республіка. Нетипові форми правління.

4. Форми державного устрою в зарубіжних країнах. Проста і складна форми державного устрою. Унітарна держава: поняття та основні ознаки. Централізована унітарна держава. Децентралізована унітарна держава. Відносно централізована унітарна держава.

5. Адміністративно-територіальний поділ. Види автономій. Правовий статус автономій. Поняття та основні ознаки федерації. Види федерацій. Структура федерацій. Суб'єкти федерації та їх правове положення. Розподіл компетенції між федерацією та її суб'єктами. Поняття та сутність конфедерації. Поняття державного режиму. Види та характеристика державних режимів.

Література [1, 8, 9, 12, 16, 19, 24, 37].

Тема 5. Конституційні форми безпосереднього народовладдя. виборче право та виборчі системи

1. Сутність та форми демократії. Безпосередня демократія: поняття та загальна характеристика. Принципи безпосередньої демократії. Форми прямої та непрямої демократії в зарубіжних країнах.

2. Конституційні засоби прямої демократії. Інститут референдуму. Роль референдумів в зарубіжних країнах. Види референдумів. Класифікація референдумів. Особливості процедури проведення референдуму в зарубіжних країнах. Правові наслідки референдумів в зарубіжних країнах.

3. Народна законодавча ініціатива. Збори, мітинги, походи, демонстрації та народні ініціативи. Поняття та сутність виборчого права. Активне і пасивне виборче право. Основні принципи виборчого права. Види виборів. Виборчі цензи. Виборчі системи та особливості виборчого процесу. Стадії виборчого процесу. Виборча система. Пропорційна виборча система та її види. Мажоритарна виборча система та її види. Змішана виборча система.

Література [3, 7, 9, 12, 15, 21, 23, 36, 39].

Змістовий модуль 2: Конституційно-правовий статус органів публічної влади

Тема 6. Інститут законодавчої влади. парламентаризм та конституційно-правовий статус парламенту

1. Місце і роль парламенту серед вищих органів держави. Парламентаризм і парламентські моделі. Поняття та класифікація парламентів.

2. Структура парламентів та порядок формування палат. Комітети (комісії), парламентські фракції. Керівні органи палат. Двопалатний парламент. Внутрішня організація палат парламенту. Керівні органи палат.

3. Порядок роботи парламентів: сесії і загальні парламентські процедури. Законодавчий процес. Спеціальні парламентські процедури. Повноваження парламенту в зарубіжних країнах. Непарламентські форми здійснення

законодавчої влади. Законодавча ініціатива, її види. Подолання розбіжностей між палатами. Відповідальність парламентів і депутатів.

4. Правове становище члена парламенту, права і обов'язки парламентарія. «Вільний» та «імперативний» мандат депутатів парламенту. Припинення депутатських повноважень. Парламентський імунітет. Індемнітет. Відповідальність депутатів. Законодавчий процес. Обговорення та прийняття закону. Особливості ратифікації і денонсації міжнародних договорів.

5. Повноваження парламентів у сфері оборони і зовнішньої політики. Контрольні повноваження (парламентський контроль). Форми парламентського контролю. Депутатські (парламентські) запити. Інститут омбудсмена. Постановка питання про довіру уряду та винесення резолюції недовіри. Судові (квазісудові) функції парламентів.

Література [1, 2, 8-10, 12, 13, 15, 22, 27, 32-34, 39, 40].

Тема 7. Конституційно-правовий статус глави держави

1. Поняття глави держави. Монарх - глава держави. Порядок (система) престолонаслідування. Особливості спадкування престолу. Правове положення монарха. Особливості прав, пільг, привілеїв.

2. Конституційно-правовий статус Президента в Україні та зарубіжних країнах. Законодавчі вимоги до кандидатів на пост президента, термін повноважень. Способи обрання президента. Повноваження глави держави.

3. Президент як гарант конституції. Роль президента у формуванні вищих органів держави. Глава держави - верховний головнокомандувач. Президент як гарант прав і свобод громадян. Дорадчі органи при президенті. Відповідальність президента. Форми імпічменту.

Література [1, 2, 9, 11-13, 19, 22-24, 29, 37].

Тема 8. Конституційно-правовий статус уряду

1. Політична і адміністративна виконавча влада. Система органів виконавчої влади. Взаємовідносини між органами законодавчої і виконавчої влади.

2. Місце уряду в системі вищих органів держави. Класифікація урядів зарубіжних країн. Види урядів залежно від їх партійного складу. Партійні уряди – однопартійні та багатопартійні (коаліційні). Безпартійні уряди.
3. Види урядів залежно від відносин з парламентом – уряд більшості та уряд меншості. Конституційний і фактичний статус Уряду в залежності від форм державного правління в зарубіжних країнах.
4. Структура і організація урядів. Парламентський і позапарламентський спосіб формування уряду. Склад і структура уряду. Роль голови уряду в сучасних умовах.
5. Порядок діяльності уряду. Урядова правотворчість. Нормативно-правові акти уряду. Делеговане законодавство. Компетенція урядів. Підстави і порядок припинення повноважень уряду.
6. Конституційна відповідальність урядів (органів виконавчої влади).
7. Відповідальність уряду перед парламентом. Політична відповідальність.
8. Юридична (судова) відповідальність, її форми. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади.

Література [8, 11, 19, 22, 23, 27, 37, 38].

Тема 9. Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя

1. Судова влада в системі розподілу влад. Поняття, особливості та конституційні принципи організації судової влади.
2. Система судової влади. Види судових органів в зарубіжних країнах.
3. Система судів загальної юрисдикції. Способи формування судів. Конституційні принципи правосуддя. Конституційна юстиція: поняття та загальна характеристика. Види спеціалізованих органів конституційної юстиції. Способи формування органів конституційної юстиції. Вимоги, що висуваються до кандидатів на посаду судді Конституційного суду (ради).
4. Повноваження органів конституційного правосуддя.
5. Структура судової влади. Суддівський корпус. Правосуддя.
6. Самостійність судової влади. Специфічні органи з судовими повноваженнями. Палата Лордів Великобританії. Державна Рада Франції.

7. Види судових органів. Органи досудового слідства (медіатори, консіліатори, посередники). Суди загальної юрисдикції. Спеціалізовані суди.
8. Інстанційність судових органів. Суди першої інстанції. Апеляційні суди. Касаційні суди. Правовий статус суддів. Призначуваність, незмінність і незалежність суддів. Суддівська несумісність. Суддівський імунітет.
9. Моделі судових систем. Англосаксонська модель. Романо-германська модель. Соціалістична модель. Мусульманська модель. Особливості організації судових систем у державах з унітарною і федеративною формами державного устрою. Системи судів загальної юрисдикції. Спеціалізовані системи судів. Адміністративна юстиція. Трудові суди. Суди з соціальних спорів. Мусульманські суди. Суди звичаєвого права. Церковні суди.
10. Надзвичайні суди.
11. Конституційні засади правосуддя в зарубіжних державах. Доступ до правосуддя. Гарантія підсудності. Відкритість і гласність правосуддя. Усний характер процесу. Змагальність. Право громадян на захист. Вимога мотивованості. Право на оскарження рішень суду. презумпція невинуватості.
12. Незворотність дії закону. Участь населення у відправленні правосуддя. Суд присяжних. Інститут судових засідателів (шеффенів, ассизів).
13. Органи суддівського самоврядування. Магістратура. Участь органів суддівського самоврядування у формуванні суддівського корпусу. Органи і установи, що сприяють судовій владі. Правовий статус суддів, прокурорів.
14. Адвокатура. Судова поліція. Судові виконавці. Нотаріуси.

Література [9, 12, 15, 22-24, 37].

Тема 10. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування

1. Поняття місцевого самоврядування та місцевого управління.
2. Принцип визнання і гарантування місцевого самоврядування як одна з основ конституційного ладу.
3. Функції та принципи місцевого самоврядування. Моделі місцевого самоврядування. Конституційні основи місцевого самоврядування. Система

органів місцевого самоврядування. Порядок формування та форми діяльності органів місцевого самоврядування. Компетенція органів місцевого самоврядування, їх взаємодія з органами державної влади.

Література [2, 3, 9, 12, 14, 19, 22, 24, 37, 40].

Тематичний план навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лек	пр	лаб	с.р.		лек	пр	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12
Змістовий модуль 1. Порівняльно-правові характеристики засад конституційного ладу										
Тема 1. Поняття, предмет та зміст порівняльного конституційного права	9	2	1		6	9	-	1	-	8
Тема 2. Теорія конституції та сучасні конституційні моделі	9	2	1		6	9	-	1	-	8
Тема 3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	9	2	1		6	9	1		-	8
Тема 4. Конституційне визначення форми держави	9	2	1		6	9	1	1	-	7
Тема 5. Конституційні форми безпосереднього народовладдя. Виборче право та виборчі системи	9	2	1		6	9	1		-	8
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	45	10	5		30	45	3	3		39
Змістовий модуль 2. Конституційно-правовий статус органів публічної влади										
Тема 6. Інститут законодавчої влади. Парламентаризм та конституційно-правовий статус парламенту.	9	1	2		6	9	1	1		7
Тема 7. Конституційно-правовий статус глави держави	9	1	2		6	9	1			8
Тема 8. Конституційно-правовий статус уряду	9	1	2		6	9	1			8
Тема 9. Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя	9	1	2		6	9		1		8
Тема 10. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування	9	1	2		6	9		1		8
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	45	5	10		30	45	3	3		39
Усього годин	90	15	15	-	60	90	6	6	-	78

Теми семінарських занять:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Поняття, предмет та зміст порівняльного конституційного права	1	1
2	Тема 2. Теорія конституції та сучасні конституційні моделі	1	1
3	Тема 3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	1	
4	Тема 4. Конституційне визначення форми держави	1	1
5	Тема 5. Конституційні форми безпосереднього народовладдя. Виборче право та виборчі системи	1	
6	Тема 6. Інститут законодавчої влади. Парламентаризм та конституційно-	2	1

	правовий статус парламенту.		
7	Тема 7. Конституційно-правовий статус глави держави	2	
8	Тема 8. Конституційно-правовий статус уряду	2	
9	Тема 9. Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя	2	1
10	Тема 10. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування	2	1
	Разом	15	6

Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної та заочної форми навчання:

- підготовка до лекційних занять – **1 година на 1 лекцію;**
- підготовка до практичних занять – **1 година на 1 заняття;**
- написання МКР – **15 годин на 1 роботу;**
- підготовка до заліку – **14-30 год. на залік.**

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Підготовка до лекцій.	8	3
2	Підготовка до практичних занять.	8	3
3	Виконання МКР (2 МКР).	30	-
4	Виконання КР.	-	47
5	Підготовка до заліку.	14	25
	Разом	60	78

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ, ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ТА МЕТОДИ ЇХ ДЕМОНСТРУВАННЯ

Методи навчання – способи, якими забезпечується набуття здобувачами відповідних компетенцій через засвоєння програмного матеріалу та активізацію навчального процесу, а саме:

для всіх видів занять:

- робота з літературою – опрацювання різних видів джерел, спрямоване на формування нових знань, їх закріплення, вироблення вмінь і навичок та реалізацію контрольної-корекційної функції в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти;

- пояснення – словесне розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення;

- дискусія – обмін поглядами щодо конкретної проблеми з метою набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її обстоювати;

- диспут – цілеспрямоване зіставлення різних поглядів на наукову чи суспільну проблематику з метою формування у здобувачів оцінних суджень, зміцнення світоглядних позицій;

- демонстрування – наочно-чуттєве ознайомлення здобувачів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді;

для лекційних занять:

- лекція – усний виклад навчального матеріалу, який характеризується великим обсягом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень;

- бесіда – питально-відповідний метод, завдання якого - спонукати здобувачів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень; різновиди бесіди: репродуктивні (спрямовані на відтворення раніше засвоєного матеріалу), катехізичні (передбачають точне відтворення формулювань, запам'ятовування відповідей), евристичні (підводять здобувачів до самостійних висновків);

- ілюстрування – показ та сприйняття предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо;

для практичних занять:

- вправа – планомірне, організоване, повторне виконання дій із метою оволодіння ними або підвищення їх якості;

- практична робота – метод поглиблення і закріплення теоретичних знань та перевірки наукових висновків;

- дидактична гра – спеціально створена ситуація (модель реальності) для формування певних практичних навичок та умінь;

- інструктаж – ознайомлення зі способами виконання завдань, інструментами, матеріалами, технікою безпеки, показ операцій та організацію робочого місця;

- спостереження – тривале цілеспрямоване сприймання об'єктів чи явищ із фіксацією змін, які в них відбуваються, і виявлення на цій основі внутрішніх зв'язків і залежностей, розкриття сутності явищ;

- методи контролю і самоконтролю:

- фронтальне опитування;

- контрольні роботи, твори, диктанти, письмові заліки;

- контрольні тестові роботи програмованого типу (перелік запитань і можливі варіанти відповідей).

Альтернативно може застосовуватися наступна класифікація методів навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод – повідомлення готової інформації різними засобами (словесними, наочними, практичними) та усвідомлення і запам'ятовування цієї інформації здобувачами;

- репродуктивний метод – відтворення здобувачем способів діяльності за визначеним викладачем алгоритмом;

- проблемного викладу – постановка викладачем перед здобувачами проблеми і визначення шляхів її розв'язання з приховуванням можливих пізнавальних суперечностей;

- частково-пошуковий – метод, за якого певні елементи знань повідомляє викладач, а частину здобувачі здобувають самостійно, відповідаючи на поставлені запитання чи розв'язуючи проблемні завдання;

- дослідницький – творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів вивчення матеріалу дисципліни є:

- стандартизовані тести;

- аналітичні тести, реферати;

- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

- студентські презентації та виступи на наукових заходах;

- інші види індивідуальних та групових завдань.

7. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Досягнення студента оцінюються за 100-бальною системою Університету.

В процесі викладання навчальної дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» передбачено проведення поточного та підсумкового контролів.

Поточний контроль проводиться на практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих практичних навичок під час виконання модульних контрольних робіт.

Зарахування кредитів навчального курсу можливо тільки після досягнення результатів, запланованих РПНД, що виражається в одній з позитивних оцінок, передбачених чинним законодавством.

Підсумковий контроль проводиться шляхом складання студентами в V-му семестрі заліку з дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО». При цьому, студент який отримав 60 балів під час поточного контролю, за його бажанням може бути звільнений від заліку і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку.

Підсумкова оцінка навчального курсу включає в себе оцінки з поточного контролю і оцінки заліку, де студент може набрати до 40 балів. У кожного компонента своя частка в загальній системі оцінок. Так, під час поточного контролю студент може набрати до 60 балів шляхом отримання проміжних оцінок. Під компонентом проміжних оцінок розуміються поточні оцінки протягом семестру (відповіді на практичних заняттях, виконання МКР). Питома вага заліку в загальній системі оцінок – **40 балів**.

Право здавати залік надається студенту, якій з урахуванням максимальних балів поточного контролю набирає не менше **60 балів**. Якщо студент набрав меншу кількість балів, то добрати необхідну кількість балів студент може за

рахунок виконання індивідуальних завдань та поточного тестування або відпрацювання пропущених занять з відповідних тем курсу.

Підсумкова оцінка навчального курсу є сумою проміжних оцінок і оцінки заліку.

Критерії оцінювання результатів навчання на семінарських заняттях

Відповіді на семінарах (бали)	Критерії оцінювання
5	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення, використані міжпредметні зв'язки, містить аргументовані висновки.
4	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності у викладенні матеріалу
3	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована.
2	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
1	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок, не обґрунтована.
0	Студент не дає відповіді.

Критерії оцінювання виконання модульних контрольних робіт (далі – МКР)

В процесі викладання навчальної дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» передбачено проведення двох контрольних заходів, на яких студенти пишуть 2 МКР, де кожна оцінюється до 20 балів.

В свою чергу, кожна МКР складається із: тестових завдань, теоретичних запитань та/або задачі чи завдання.

Кожне тестове завдання складається з 5 тестів. Кожний варіант завдання має тільки одну правильну відповідь. За правильну відповідь нараховується 2 бали (разом 10 балів за всі правильні відповіді). За невірну відповідь бали не нараховуються.

В МКР дається два теоретичних питання або 2 задачі чи завдання.

За відповідь на кожне теоретичне питання та/або розв'язання задачі чи виконання завдання студент може отримати до 5 балів.

Відповідь на теоретичне питання або розв'язання задачі чи виконання завдання (бали)	Критерії оцінювання
5	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
4	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна, однак допущені несуттєві помилки та неточності.
3	Відповідь частково правильна, містить декілька неточностей і недостатньо обґрунтована.
2	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
1	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок.
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

Розрахунок балів за написання МКР

Вид завдання	Максимальна кількість балів
Тести	5x2 бали = 10 балів
Теоретичні питання або розв'язання задачі чи завдання	2x5 балів = 10 балів
Всього	20

Розподіл балів, які отримують студенти під час МКР

Змістовий модуль № 1					Змістовий модуль № 2					Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	40
20					20					

T1 – T10 – відповідні теми змістовних модулів.

Критерії оцінювання виконання КР

Виконання студентами заочної форми навчання контрольної роботи (далі – КР) оцінюється до 40 балів і являється їх допуском до заліку.

Контрольна робота складається із двох типів індивідуальних завдань:

- 1. Складання термінологічного словнику з дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».** Словник повинен містити мінімум 10 основних понять. За правильне визначення поняття нараховується 1 бал, за неправильне – бали не нараховуються. Так, за написання 10-х правильних понять можна отримати 10 балів.
- 2. Відповідь на 3 теоретичні питання.** Теоретичне питання виконується письмово, в обсязі, необхідному для надання обґрунтованої відповіді з

посиланням на статті нормативно-правових актів, які використовувалися. За кожен правильну відповідь на теоретичне питання нараховується до 10 балів.

Відповідь на теоретичне питання (бали)	Критерії оцінювання
10	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
8-9	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна, однак допущені несуттєві помилки та неточності.
6-7	Відповідь частково правильна, містить декілька неточностей і недостатньо обґрунтована.
4-5	Відповідь має суттєві помилки, аргументи не сформульовані, використовуються невірна термінологія.
1-3	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок.
до 1	Відповідь взагалі не вірна та не обґрунтована.
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

Так, за кожен правильну відповідь на теоретичне питання, в цілому, можна отримати 30 балів.

Критерії оцінювання результатів за виконання інших завдань

Вид завдання	Максимальна кількість балів	
	Денна форма	Заочна форма
Участь (відповіді) на семінарських заняттях	4x5 балів = 20 балів	4x5 балів = 20 балів
Виконання КР	–	1x40 бали = 40 балів
Поточний модульний контроль (виконання МКР)	2x20 балів = 40 бали	–
Всього	60	60

Критерії оцінювання заліку

Під час складання заліку студенти відповідають на заліковий білет, який вони вибрали власноруч.

Кожен заліковий білет містить три контрольні питання. Відповідь на кожне питання залікового білету оцінюється до 13,3-13,4 балів. Тобто після складання заліку студент може отримати до 40 балів, які додаються до суми балів, отриманої під час поточного контролю відповідного семестру.

Критерії відповіді на одне питання залікового білету

Відповідь на питання (бали)	Критерії оцінювання
12–(13,3-13,4)	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію та аргументовані висновки.
9–11	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна, однак допущені

	несуттєві помилки та неточності.
6-8	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована.
3-5	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
1-2	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок та не обґрунтована
0	Студент взагалі не розуміє питання та не дає відповіді.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

		Денне відділення		Заочне відділення	
		Вид роботи	Кількіст ь балів	Вид роботи	Кількіст ь балів
ЗМ 1	Т1-Т5	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	10	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	10
		Виконання МКР № 1	20		
ЗМ 2	Т6– Т10	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	10	Участь (відповіді) на семінарських заняттях	10
		Виконання МКР № 2	20	Виконання КР	40
Підсумковий контроль		Залік	40	Залік	40
Сума			100		100

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА:

1. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» для здобувачів вищої освіти.
2. Наповненість групи «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО» в месенджері «Viber», «Telegram» для дистанційного навчання електронним варіантом нормативно-правових актів України в сфері міжнародного права, лекціями та навчальними посібниками з дисципліни «ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».

Наочні засоби: офіційний веб-сайти: ООН, Верховної Ради України, Міністерства закордонних справ та інших органів державної влади, а також слайдові презентації у програмі Microsoft Office Power Point.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ:

1. Алексєєнко І.Г. Європейська модель конституційної юстиції (порівняльноправової ретроспективи) / Алексєєнко І.Г. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. – 230 с.
2. Баймуратов М.О. Муніципальне право зарубіжних країн: [навч. посіб.] / Баймуратов М.О., Батанов О.В., Кампо В.М., Музика О.А. / Акад. муніцип. упр. (м.Київ), НДІ приват. права і підприємництва АПН України. – К.: Знання України, 2006. – 120 с.
3. Батанов О. Порівняльний аналіз функціонування муніципальних виборчих систем у зарубіжних країнах / О. Батанов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2013. - № 1 (25). – С. 58-63.
4. Бостан С.К. Історичні засади форми політико-територіального устрою та перспективи її розвитку / С.К. Бостан // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. – № 3. – С. 18-28.
5. Бостан С.К. Поняття – форма державного правління в сучасній юридичній науці / С.К. Бостан // Вісник Одеського юридичного інституту. – 2005. – № 4. – Ч. 1. – С. 20-26.
6. Белов Д.М. Інститут імпічменту президента в країнах СНД (порівняльноправовий аналіз) / Д.М. Белов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – Випуск 3. – Ужгород: —Ліра, 2004. – С. 46-49.
7. Белов Д.М. Конституційно-правове регулювання виборів глави держави в країнах СНД (порівняльний аналіз) / Д.М. Белов // Життя і право: Львівський правничий часопис. – 2004. – № 6. – С. 19-24.
8. Ганжуров Ю. Парламентське лобіювання в контексті політичної комунікації / Ю. Ганжуров // Політ. менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 50-62.
9. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: [підручник] / Георгіца А.З. – Чернівці: Рута, 2001. – 431 с.
10. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики / Георгіца А.З. – Чернівці.: - Рута, 1998. – 484 с.
11. Дахова І.І. Конституційно-правовий статус глави уряду в зарубіжних країнах / І.І. Дахова // Актуальні проблеми правознавства: Тези доп. і наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів (м. Харків, 1-2 березня 2006 р.); За ред. М.І. Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – С. 34-36.
12. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка, Т. О. Пікуля, Л. А. Івершенко, Л. М. Козодой, К. В. Тарасенко; За заг. ред. О. Я. Лапки. – К.: КНТ, 2012. – 528 с.
13. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212 с.
14. Дунаєва Л.М. Зарубіжний досвід місцевого самоврядування (політикоправовий аналіз) / Л.М. Дунаєва // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 26. – С. 594-602.

15. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії: [монографія]; Ред.: О.А. Фісун; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Х.: Золоті сторінки, 2008. – 200 с.
16. Згурська В.Л. Проблема взаємовідносин федеративної (союзної) держави і держав-членів (за В. Старосольським) / В.Л. Згурська // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 32. – С. 540-547.
17. Ієрусалімова І.О. Конституційні обов'язки в структурі правового статусу громадянина і їх соціальна цінність / І.О. Ієрусалімова // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2001. – Вип. 14. – С. 177-179.
18. Ілейко В.Р. Історичний аспект розвитку поглядів на проблему дієздатності / В.Р. Ілейко // Галиц. лікар. вісн. – 2003. – № 1. – С. 118-120.
19. Калашников В.М. Організаційно-правові засади місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах: [монографія] / Калашников В.М.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Д.: Пороги, 2009. – 387 с.
20. Кельман М. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа / М. Кельман // Право України. – 2000. – № 10. – С. 124-127.
21. Коваленко А.А. Інститут глави держави в системі органів державної влади / А.А. Коваленко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 17. – С. 70-76.
22. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В.М. Шаповал. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с.
23. Конституційне право зарубіжних країн: [навч. Посібник] / М.С. Горшеньова, К.О. Заюморна, В.О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. — К.: Юрінкомінтер, 2006. – 544 с.
24. Конституційне право України: [підручник] / О.Ф. Фрицький. – К., 2004. – 536 с.
25. Ладиченко В.В. Правовий статус особи й обмеження основних прав / В.В. Ладиченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 33. – С. 17-24.
26. Лазур Я.В. Правові засади національно-культурних автономій національних меншин за законодавством зарубіжних країн / Я.В. Лазур // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 28. – С. 295-302.
27. Мазур Д.В. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів президента в сучасних республіках змішаного типу / Д.В. Мазур // Право і безпека. – 2005. – Т. 4. – № 5. – С. 32-35.
28. Малишко М.І. Конституції зарубіжних країн та України (основи конституціоналізму): [навч.-метод. Довідник] / Малишко М.І.; Межрегіональна Академія управління персоналом. – 2-ге вид., доп. – К.: МАУП, 2000. – 111 с.
29. Марченко В.В. Формування урядів сучасних зарубіжних країн / В.В. Марченко // Збірник наукових праць. Серія – Правол. – Х.: ХНАДУ. – 2002. – № 2. – С. 42-50.
30. Москвич Л.М. Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз: [монографія] / Москвич Л.М. – К., 2004. – 223 с.
31. Окунев І.С. Проблема правосуб'єктності як складова теорії правового статусу суб'єкта права / І.С. Окунев // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 37. – С. 58-65.

32. Олійник М.П. Деякі аспекти правового статусу привілеїв парламентаріїв у порівняльному конституційному праві / Олійник М.П., Олійник Н.М. // Вісник Технологічного університету Поділля. – 1999. – № 6. – С. 19-20.
33. Портнов А. В. Особливості інституту конституційного контролю в Швейцарській Конфедерації // Андрій Володимирович Портнов // Вісник Вищої ради юстиції. – № 3 (11) 2012, С. 139-146
34. Павленко Р.М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід / Р.М. Павленко – К.: Вид. дім —КМ Акад.І., 2002. – 253 с.
35. Приполова Л. І. Європейський досвід запровадження номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS) та перспективи для України / Л. І. Приполова // Віче. – Київ, 2013. – № 12. – С. 26-28.
36. Приполова Л.І. Законодавче регулювання статусу адміністративно-територіальних одиниць в окремих європейських унітарних державах / Л. І. Приполова // Віче. – Київ, 2013. – № 14. – С. 27-29.
37. Судові та правоохоронні органи європейських країн: [навч.-метод. посіб.]; Підгот.: Ю.Є. Полянський; В.В. Долежан; Одес. нац. юрид. акад. – О.: Юрид. пра, 2005. – 82 с.
38. Сухонос В.В. Світовий досвід закріплення статусу глави держави: історико-законодавчий контекст / В.В.Сухонос // Правова держава: Щорічник наук. пр. – 2007. – Вип. 18. – С. 207-217.
39. Тодика О.Ю. Вибори до парламентів країн СНД (Порівняльно-правовий аспект): [монографія] / Тодика О.Ю.; Нац. юрид. акад. ім. Я.Мудрого. – Х.: Факт, 2003. – 147 с.
40. Чепель О.Д. Особливості основних гарантій депутатської діяльності в Україні та зарубіжних країнах / О.Д. Чепель // Держава і право. Юрид. і політ. науки – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, –2005. – Вип. 28. – С. 262-268.

Інтернет –ресурс:

1. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://nplu.org/>
2. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nau.ua>
4. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Президента України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://president.gov.ua>
6. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://kmu.gov.ua>
7. Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://ccu.gov.ua>
8. Офіційний сайт Британського Парламенту [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.parliament.uk/>

9. Офіційний сайт Бундестагу Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bundestag.de/>
10. Офіційний сайт Сенату США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.senate.gov/>
11. Офіційний веб-сайт Палати Представників США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.house.gov/>
12. Офіційний веб-сайт Президента США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/>
13. Офіційний веб-сайт Парламенту Республіки Франція [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.parlement.fr/index.html>
14. Американська бібліотека НаУКМА [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.library.ukma.kiev.ua/amer>
15. Бібліотека Конгресу США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.loc.gov>
16. Британська бібліотека [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bl.uk>
17. Німецька національна бібліотека [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.d-nd.de>
18. Національна бібліотека Франції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bnf.fr>
19. Європейська цифрова бібліотека (Europeana) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dev.europeana.eu>